

Por que crear material didáctico a partir dun corpus oral? Unha proposta para o ensino das funcións comunicativas

Ana Rodríguez Domínguez e María Sampedro Mella

1. Introducción e obxectivos ¹

Os avances tecnolóxicos e informáticos das últimas décadas repercutiron na maneira de estudar e ensinar as linguas. Un claro exemplo foi o desenvolvemento dos corpus lingüísticos: «collection[s] of pieces of language text in electronic form, selected according to external criteria to represent, as far as possible, a language or language variety as a source of data for linguistic research» (Sinclair, 2004, p. 16). O uso de corpus nos diferentes campos da investigación lingüística permitiu acceder e manexar grandes volumes de mostras de lingua real, e conta xa cunha ampla tradición desde os inicios da lingüística de corpus. Non é o caso, porén, da didáctica, pois os corpus case non son utilizados como ferramentas de ensino.

O obxectivo deste capítulo é poñer en valor o potencial que ofrecen os corpus como instrumentos pedagóxicos para a ensinanza das linguas estranxeiras, en particular, para favorecer o desenvolvemento das competencias discursivas no marco do enfoque comunicativo por tarefas (Richards, 2006). Partindo dos datos dun corpus oral con anotación pragmática, examinamos comparativamente unha selección de mostras lingüísticas tiradas de libros de texto coas mostras reais que ofrece o corpus. Así mesmo, amosamos como os corpus se poden empregar, con grande aproveitamento, na creación de material pedagóxico, salientando así a necesidade de traballar con mostras lingüísticas xenuínas, ~~alén da~~ investigación empírica, no eido da didáctica.

¹ Este capítulo forma parte do proxecto *Explotación de corpus generales y de aprendices para la investigación y la enseñanza del discurso en el español como lengua extranjera (ELE)*, financiado pola Xunta de Galicia (Ref. ED481D-2022-016).

2. Aplicacións didácticas dos corpus

A «lingüística de corpus aplicada ao ensino de linguas estranxeiras» (Aston, 2001; Sinclair, 2004; Cruz Piñol, 2012; Bailini, 2014) é dunha disciplina recente que tivo un puxante desenvolvemento nos últimos quince anos no ámbito do español como lingua estranxeira (ELE). Proba disto é a proliferación de corpus deseñados con fins pedagóxicos, e de corpus de aprendentes (para unha listaxe completa, véxase Rojo *et al.*, 2022). Cómpre tamén salientar a progresiva publicación de novas investigacións e propostas didácticas fundamentadas en corpus para a ensinanza de ELE.

Entre as aplicacións directas dos corpus ao ensino de linguas estranxeiras, destaca o *Data-driven Learning* (DDT), termo acuñado por Johns (1991), cuxo enfoque foi desenvolto posteriormente por Leech (1997). Seguindo este modelo, o aprendente enfróntase aos datos do corpus para obter respostas sobre cuestións lingüísticas e non lingüísticas (Castelló Abad e Álvarez Baz, 2022), como os usos pragmáticos. A utilización de corpus, ademais de facilitar a aprendizaxe autónoma ou por descubrimento mediante a análise dos datos, permite ao profesorado dispoñer dunha gran cantidade de mostras de lingua xenuína coa que elaborar material didáctico, validar a calidade dos manuais ou ensinar a riqueza da lingua (Pitowski e Vásquez Gamarra, 2009).

A pesar dos avances no desenvolvemento desta disciplina e das investigacións máis recentes, que alentan esta práctica pedagóxica (Abad Castelló, 2019; Ballesteros de Celis e Sampedro Mella, 2021), aínda non se encontra consolidada no ámbito de ELE (Sánchez Rufat, 2015), a diferenza do inglés como lingua estranxeira. Así, nin os documentos de referencia para o ensino da lingua, como o *Plan curricular del Instituto Cervantes* (2006), nin os manuais de ELE incorporan mostras lingüísticas de corpus, sendo xeralmente inventadas e pouco realistas en moitos casos (véxase §4). Alén diso, os corpus case non son empregados nas aulas, debido a diferentes causas, como o escepticismo do profesorado acerca das súas posibilidades didácticas e a falta de coñecementos sobre o seu manexo ou a súa efectividade no ensino dunha lingua estranxeira (Bailini, 2014; Gilquin e Granger, 2010; Pitkowski e Vásquez Gamarra, 2009).

Por último, convén sinalar que a meirande parte das propostas didácticas de ELE baseadas en mostras de corpus teñen como fin o ensino de contidos gramaticais e léxicos (por ex., Castelló Abad, 2019; Marcos Miguel, 2020; Castelló Abad e Álvarez, 2022; Vázquez Rozas e Blanco, 2022), mais non pragmáticos. O motivo deste desequilibrio atopámolo no deseño dos propios corpus: a anotación morfosintáctica, coa que se enriquece a gran maioría, facilita a recuperación de lemas e elementos gramaticais, non de contidos pragmáticos. Só unha reducida nómina de corpus de español, como **C-Or-DiAL**, COREMAH, C-ORAL-ROM ou ESLORA, inclúe sistemas que permiten obter información pragmática, como funcións comunicativas, de forma

automática a través das buscas. A facilidade coa que estes recursos nos permiten extraer exemplos reais de interese pragmático-discursivo resulta, xa que logo, crucial para a elaboración de materiais e propostas didácticas dirixidas ao desenvolvemento das competencias comunicativas.

3. O corpus ESLORA

A proposta de explotación didáctica que presentamos está baseada no *Corpus para el Estudio del Español Oral* (ESLORA) do Grupo Gramática del Español (USC). Contén 60 horas de entrevistas semidirixidas e 20 horas de conversas espontáneas de español de Galicia. Na seguinte versión (2.3), dispoñible ao longo de 2024, ESLORA vai incorporar, no subcorpus de entrevistas semidirixidas, unha ferramenta de buscas dunha selección de actos de fala: saúdos, preguntas, ofrecementos e actos directivos coas súas respostas. Este sistema permite recuperar a transcripción e o son correspondentes ao acto de fala completo —ex., preguntas + respostas, ou a cadansúa parte (Figura 1). Tamén é posible realizar buscas destes actos en combinación con palabras ou lemas previamente definidos; por exemplo, ao procurar o lema ‘bueno’ filtrado coa parte iniciativa dos saúdos, o corpus devolve unha variada selección de fórmulas: *buenas, hola buenas, hola Ana buenos días, buenos días ¿cómo está usted?* etc.

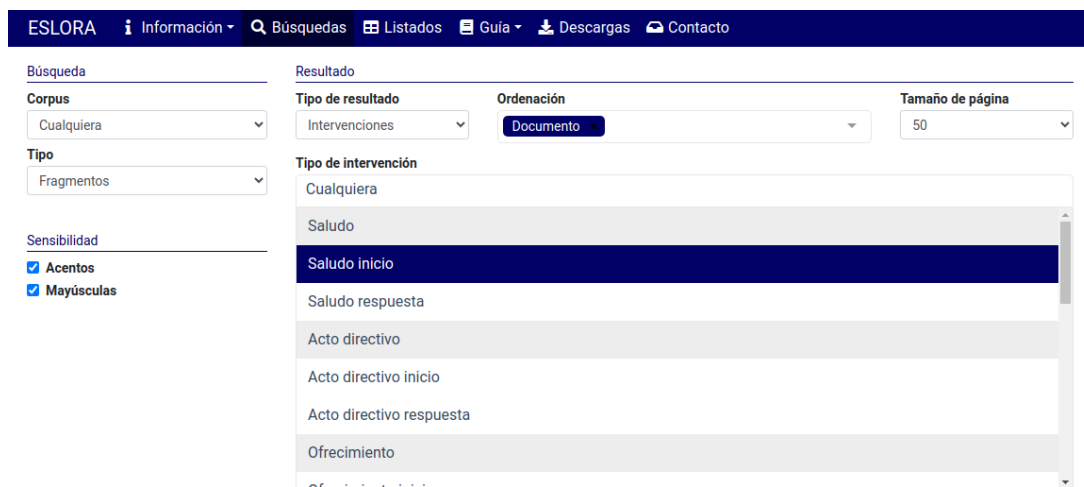

Figura 1. Interface do buscador de actos de fala de ESLORA

A posibilidade de recuperar automaticamente actos de fala dun corpus oral sen necesidade de revisar os materiais completos do corpus ofrece novas perspectivas para a investigación e a didáctica. Neste último ámbito, seguindo o DDL, este sistema resulta de utilidade tanto para os aprendentes, que

poden atopar funcións comunicativas da lingua oral coas transcricións, como para os docentes, que dispoñen de mostras representativas coas que ofrecer explicacións contextualizadas e deseñar material pedagóxico.

4. Análise e deseño de material didáctico

Como se indicou en 2., a maioría das propostas didácticas de ELE fundamentadas en corpus presentan contidos léxicos e gramaticais, mais non pragmático-discursivos. No eido do enfoque comunicativo do ensino de linguas estranxeiras (Richards, 2006), esta breve achega subliña a importancia de empregar *input* real de corpus para exercitar tamén as competencias discursivas. Para levala a cabo, escolléronse as funcións comunicativas *saúdos* máis *presentacións* (4.1.) e *ofrecementos* (4.2.) no nivel inicial ou A1. Por unha banda, analízanse comparativamente as mostras dunha selección de oito libros de texto² e as do corpus ESLORA; por outra, inclúense exemplos didácticos elaborados por unha das autoras (Rodríguez Domínguez) a partir dos datos deste corpus, mediante recursos gráficos do banco de imaxes *Freepik*.³

4.1. Saúdos e presentacións

As funcións de saúdo e presentación están relacionadas na comunicación, xa que no momento en que dúas ou varias persoas se coñecen, ademais de presentarse adoitan saudarse. Por este motivo, tenden a aparecer de xeito conxunto nos manuais de ELE, e tamén é frecuente que se inclúan nas unidades iniciais, pois son dúas das primeiras funcións que deben adquirir os aprendentes para poder iniciar unha conversa e comunicar información básica sobre si mesmos, como o seu nome.

Nos manuais de ELE examinados, observamos que, para a introdución destas funcións, adoitan combinarse diálogos —case sempre con ilustracións— e listaxes de unidades lingüísticas illadas —*hola, buenos días, buenas tardes...*— con algunhas notas de uso, como as súas diferenzas no grao de formalidade. En canto aos diálogos, algúns manuais recollen situacións variadas, como *ECO*, que presenta saúdos e presentacións nun aeroporto, na cidade ou na escola (Figura 2).

2 Trátase de manuais do nivel A1 pertencentes ao enfoque comunicativo e publicados en España (ou reeditados) nos últimos quince anos. Véxase a listaxe completa no apartado §6.

3 <https://www.freepik.es/>

1 Hola, ¿cómo te llamas?

En el aeropuerto

1. Escucha y relaciona.

1. GERMÁN: ¡Hola, Alberto! ¿Cómo estás?
ALBERTO: Muy bien, ¿y tú?
CLARA: Hola, ¿qué tal?
ALBERTO: Hola, Clara.
2. MIGUEL: Yo me llamo Miguel Sánchez.
CELIA: Encantada.
MIGUEL: Bienvenida a Madrid.
3. CELIA: Buenas tardes.
Yo soy Celia Vázquez.
MIGUEL: ¿Es usted la señora Vázquez?
Encantado.

En la ciudad

En la escuela

4. MIGUEL: Buenas noches, hasta mañana.
CELIA: Adiós, y gracias.
5. CLARA: Adiós, Alberto, hasta mañana.
ALBERTO: Hasta mañana.
GERMÁN: Hasta luego.
6. CELIA: Hola. Yo soy Celia.
¿Y tú cómo te llamas?
CLARA: Hola, yo me llamo Clara.
CELIA: ¿De dónde eres?
CLARA: De aquí, de Madrid. ¿Y tú?
CELIA: Yo soy de Quito, Ecuador.
7. RECEPCIONISTA: Buenos días,
¿cómo se llama?
ALBERTO: Alberto Benito.
RECEPCIONISTA: ¿"Benito" es nombre o
apellido?
ALBERTO: Es el apellido.
RECEPCIONISTA: ¿De dónde es usted?
ALBERTO: Soy argentino.

Figura 2. Exemplo de saúdos e presentacións no manual **ECO** (p. 6)

Noutros manuais, ou ben non se indica onde teñen lugar estes diálogos (*Nuevo Avance Básico*), ou ben aparecen nunha única situación, como nunha empresa (*Sueña*), nunha aula (*Chicos Chicas*) ou mesmo no embarque dun barco (*Embarque*):

Nuevo Avance Básico (p. 22)	Sueña (p. 17)	Chicos Chicas (p. 15)	Embarque (p. 10)
<p>—Buenos días. Soy Agustín Carrero.</p> <p>—Bienvenido, señor Carrero. Soy Carmen de la Fuente. ¿Cómo está usted?</p> <p>—Encantado, señora La Fuente<sic></p> <p>—Hola, Manolo, ¿qué tal?</p> <p>—Bien. Mira, esta es Cecilia.</p> <p>—Hola Cecilia. ¿Cómo estás?</p> <p>—Muy bien. [...]</p>	<p>—Bien. Mire, este es el señor Alonso, el nuevo director de Recursos Humanos.</p> <p>—Buenos días señor Rodríguez. ¿Qué tal está?</p> <p>—Muy bien gracias, ¿y usted?</p> <p>—Mucho gusto.</p> <p>—Encantado</p>	<p>—[Profesor] ¡Hola, buenos días!</p> <p>—[Alumnos] ¡Buenos días!</p> <p>—Soy el profesor de historia.</p> <p>—[Alumna] ¿Cómo se llama usted?</p> <p>—Me llamo Antonio Pérez. ¿Y tú cómo te llamas?</p> <p>—Yo me llamo Carmen.</p> <p>—[Alumno] Y yo Miguel.</p>	<p>—[Capitán] ¡Hola!, buenos días, ¿cómo se llama usted?</p> <p>—[Pasaxeira] Yo me llamo Elia Prieto Sanz. Encantada.</p> <p>—Elia Prieto Sanz. Muy bien señora Prieto, puede pasar... ¡Hola!, buenos días.</p> <p>—[Pasaxeiro] ¡Hola!, ¿qué tal? Soy Jaime Barranco Llorente.</p> <p>—El señor Barranco, aquí está... [...]</p>

Figura 3. Transcripción dunha escolla representativa de diálogos dos manuais (3)

En todos os manuais examinados, comprobamos que os diálogos incluídos son ficticios e poden resultar pouco naturais ou mesmo artificiosos: — **Hola. Yo soy Celia. ¿Y tú cómo te llamas? —Hola, yo me llamo Clara./ —Soy el**

profesor de historia. —¿Cómo se llama usted? —Me llamo Antonio Pérez. No desenvolvemento da interacción, enseguida chama a atención a artificialidade da repetición literal dalgunhas estruturas ao longo das intervencións sucesivas dos interlocutores. Tamén destaca o emprego do suxeito explícito de primeira persoa na maioría dos exemplos —*Yo me llamo Miguel Sánchez; Yo soy Celia; Nosotros somos...*—, e da segunda persoa nalgunhas preguntas. Neste último caso, cando se trata do pronome *tú* sempre aparece anteposto á forma verbal e á partícula interrogativa —*¿Y tú cómo te llamas?*—, mais se se trata de *usted* tende a estar posposto, posiblemente como consecuencia da orixe deste pronome nunha fórmula nominal (*Vuestra Merced*): *¿Cómo se llama usted?; ¿De dónde es usted?* Malia que nalgunhas variedades se adoite empregar o suxeito explícito na lingua oral, o español é unha lingua de suxeito nulo, polo que a forma non marcada sería a ausencia do pronome, salvo se desempeñase, por exemplo, algunha función de contraste ou foco, tema ou tópico contrastivo (RAE/ASALE, 2009), que non se dá nestes casos (para máis información, véxase De Cock, 2014).

Por outra banda, para representar situacións formais, inclúense as fórmulas de cortesía *señor/señora* xunto cos apelidos, tanto nos saúdos coma nas presentacións: *Buenos días señor Rodríguez; Nosotros somos los señores Ocaña.* No ámbito peninsular, porén, o emprego desta combinación de fórmula + apelido na comunicación oral tampouco sería a forma habitual de expresión da cortesía ou da formalidade, especialmente entre os máis novos: «Se observa en muchos países que decrece el tratamiento de *señor/señora* en boca de los jóvenes» (RAE/ASALE, 2009, p. 1259).

Finalmente, en case todos os exemplos se responde afirmativamente ás preguntas cortesés de saúdo: —*¿Qué tal? —Bien./ —¿Cómo estás? —Muy bien.* Incluso, unha vez respondida a pregunta, adóitase trasladarlla ao interlocutor: —*¿Qué tal está? —Muy bien gracias, ¿y usted?* O saúdo é un acto expresivo que se leva a cabo mediante fórmulas rutineiras, en moitos casos fosilizadas; por este motivo, igual que noutras linguas, as preguntas de cortesía non deben interpretarse de xeito interrogativo. Haverkate (1994, p. 85) menciona ao respecto un aforismo inglés: «Don't tell your friends about your indigestion: "How are you!" is a greeting, not a question».

As mostras xenuínas de ESLORA presentan grandes diferenzas con respecto a estas. Reproducimos na Figura 4 unha ilustración con tres diálogos elaborados e adaptados a partir dos datos do corpus para introducir os saúdos e presentacións nos niveis A1-A2 de ELE.

Figura 4. Viñetas de saúdo máis presentación deseñadas con mostras de ESLORA

A recuperación destas funcións no corpus permite obter *input* real da lingua meta para presentar exemplos contextualizados como modelos de uso, e non listaxes de palabras ou diálogos artificiosos. Deste xeito, é posible proporcionar explicacións fundamentadas dos usos pragmáticos. Por exemplo, confírmase que as fórmulas corteses de preguntas dos saúdos, como *¿qué tal?*, non reciben unha resposta (*bien/mal*) nas presentacións. Tampouco se emprega o pronome explícito de suxeito, salvo con valor diferenciador cando hai máis de dúas persoas, e as formas de presentación máis frecuentes son o nome propio (*Yanet*) ou verbo + nome propio (*Soy Bárbara*). Finalmente, ao escoitar os arquivos de son na interface do corpus, compróbase que, neste tipo de intercambios, as intervencións dos interlocutores tenden a superpoñerse; así, os falantes interrómpanse colaborativamente con saúdos e presentacións simultáneas.

4.2. Ofrecementos

Os ofrecementos caracterízanse por ser actos nos que unha persoa realiza unha acción en beneficio doutra; por este motivo, a resposta, afirmativa ou negativa, adoita conter un agradecemento (Ruiz de Zarobe, 2001). Con respecto aos ofrecementos no español peninsular, na descrición das funcións comunicativas do corpus C-ORAL-ROM (2012, s/p), explícase o seguinte: «[...] suelen ser insistentes y repetir las estructuras, porque no se espera que se nos responda afirmativamente a la primera. Se suele rechazar al principio si no se conoce, y se acepta después de haber insistido varias veces».

Na análise dos oito manuais de A1, comprobouse que, a diferenza dos saúdos e presentacións, a introdución dos ofrecementos non ten reservada unha unidade ou contido específicos: cada libro de texto aproveita algún contido léxico, como o vocabulario sobre alimentación (*Aula Internacional 1*); ou

gramatical, como a negación (*Prisma Comienza A1*), para presentar esta función á que outras veces se lle dedica o apartado sociocultural da unidade (*Gente 1, Nuevo Avance*). Por tanto, se ben algúns ofrecementos están contextualizados co recibimento de invitados na casa, outros presentan situacións illadas formais —unha azafata cunha pasaxeira (*Aula Internacional*)— ou informais, entre familiares (*Prisma*) ou unha parella (*Aula Internacional*).

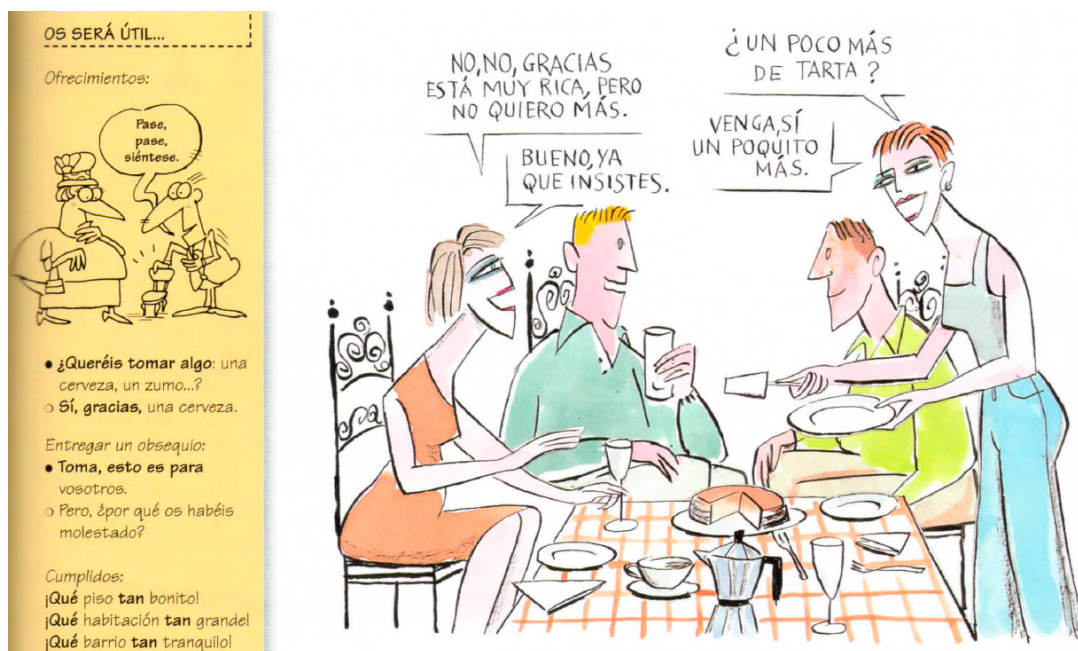

Figura 5. Exemplo de ofrecementos no manual **Gente 1** (p. 107)

Os ofrecementos nos manuais examinados preséntanse a través de diálogos con viñetas, excepto en *Nuevo Avance Básico*. Cómpre destacar que *Gente 1* engade, a carón do diálogo, un cadro con apuntamentos sobre as formas lingüísticas, mentres que *Pisma* e *Nuevo Avance* inclúen información de carácter sociocultural e pragmático: o primeiro, sobre a pouca frecuencia de negacións únicas para rexeitar ofrecementos; e o segundo, sobre a xestión social e pragmático-discursiva de invitados.

Aula Internacional 1 (p.60)	Prisma Comienza A1 (p.118)	Nuevo Avance Básico (p.165)	Gente 1 (p.107)
<p>—[Azafata] ¿Quiere cenar, señora? —[Pasaxeira] No, gracias, más tarde. —¿Y para beber? ¿Desea algo? —Sí, un zumo, por favor.</p> <p>—¿Quieres cenar, cariño? —No, más tarde. No tengo hambre. —¿Y para beber? ¿Quieres algo? —Sí, un zumo, venga.</p>	<p>—[Avoa] ¿Quieres comer algo? —[Neto] No, gracias, abuela. No tengo hambre. —No comes nada, hijo. ¿De verdad no tienes hambre? —Que no, no, abuela. Para nada, de verdad.</p> <p>—[Nai española] ¡Philip, venga, a desayunar! —[Philip, estudiante de intercambio] ¡Uahhhh! Hola, buenos días. —¿Quieres café? —No, gracias. —¡Ah, claro!, prefieres té. —Oh, no, lo siento. Es que no me gustan ni el té ni el café. —¡Vaya por Dios!</p>	<p>—[...] ¿Queréis un poco más? —Yo no puedo más, de verdad, es que no suelo cenar mucho. —Venga, un poquito. —Bueno, pero muy poco, en serio. —Yo quiero un poco más, es que está... —¿Qué os parece si abrimos ahora el vino de Málaga para acompañar los pasteles que han traído Brigit y Martin? —(¿Todos?): Sí, buena idea, estupendo.</p>	<p>—¿Un poco más de tarta? —No, no, gracias. Está muy rica, pero no quiero más. —Venga, sí un poquito más. —Bueno, ya que insistes.</p>

Figura 6. Transcripción dunha escollla representativa de diálogos dos manuais (II)

Tal como acontecía en 4.1., comprobamos que os exemplos escollidos son inventados. Porén, neste caso, teñen unha aparencia un pouco máis realista, pois os ofrecementos explícanse unha vez introducidas outras funcións, estruturas gramaticais e léxico máis complexo. Por tanto, os aprendentes xa comprenden outros recursos propios da oralidade, que aquí se reproducen: interxeccións e marcadores discursivos (*Uahhhh; oh; ah claro; bueno*), diminutivos (*un poquito*), frases feitas (*¡Vaya por Dios!*) e outras expresións da lingua coloquial (*de verdad, venga sí, en serio*).

Se ben é certo que en ningún dos libros se proporciona unha listaxe pechada de fórmulas para ofrecer, aceptar e rexeitar, observamos que todos seguen un esquema fixo moi semellante: 1) ofrecemento —¿Quiere[s]___?—, 2) rexeitamento —No, gracias + escusa—, 3) insistencia —¿Y para___quieres algo?/ Venga, [sí] un poquito—, e 4) aceptación —Sí,___/ Bueno pero muy poco, en serio./ Bueno ya que insistes— ou rexeitamento final —Que no que no./ Oh, no, lo siento + escusa—. Así, os manuais dan a entender que os ofrecementos se estruturan en dous pares adxacentes (ofrecemento-resposta,

insistencia-resposta), cando, pola contra, os datos de corpus amosan que este tipo de intercambios poden ser moito máis complexos.

Na seguinte viñeta, creada a partir dos materiais de ESLORA adaptados para ilustrar esta función nos niveis A1 e A2 de ELE, é posible advertir notables diferenzas en relación cos diálogos dos manuais:

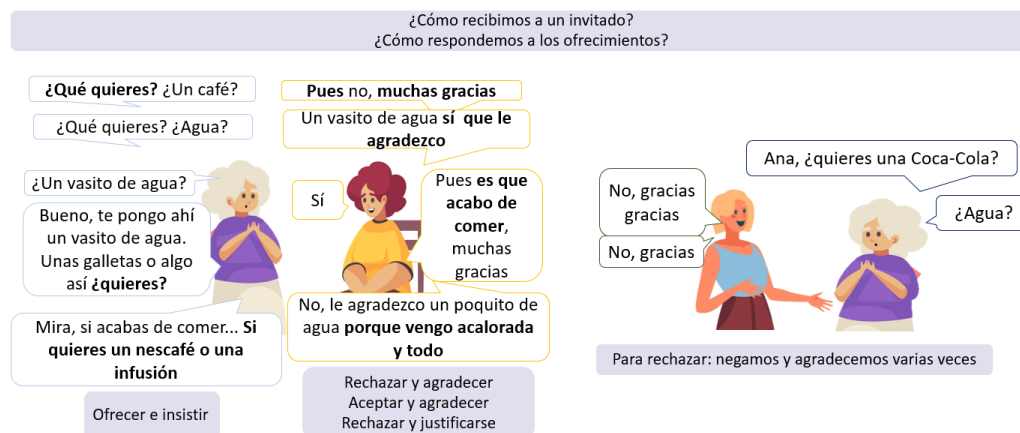

Figura 7. Viñetas de ofrecemento máis aceptación/ rexeitamento deseñadas con mostras de ESLORA

Estes diálogos representan a máxima cortés de ofrecer opcións e facer que o interlocutor se sinta ben (Lakoff, 1973). O primeiro exemplo reflicte un ofrecemento no que a insistencia, no canto de rematar cando a persoa o acepta, continúa; o segundo amosa o papel cortés da repetición á hora de rexeitar algo. Abordar os ofrecementos mediante mostras de ESLORA permítenos dar a coñecer que a insistencia, tanto do ofrecemento como da resposta, é unha forma de expresar cortesía, por exemplo cando recibimos unha persoa no noso fogar.

No primeiro diálogo adaptado do corpus aparecen estratexias lingüísticas que enriquecen as estruturas ríxidas e pouco naturais que achegan os libros de texto: a anfitrioa inicia os ofrecementos con marcadores como *bueno* ou *mira*, mentres que a invitada emprega o marcador *pues* para introducir as súas respostas de rexeitamento de xeito máis indirecto. Asemade, a visitante utiliza outras estratexias diferentes á fórmula (*muchas*) *gracias* para expresar o seu agradecemento —*sí que le agradezco*—; tamén acepta e rexeita mediante escusas e fórmulas de agradecemento —*pues es que acabo de comer, muchas gracias*—, omitindo respostas directas cos adverbios *sí/no*. Así mesmo, é posible comprobar que os diminutivos son frecuentes nas respostas dos invitados para salvagardar a súa imaxe tras a aceptación do ofrecemento —*un vasito*;

un poquito de agua—, e non só nos convites dos anfitrións, como amosaban os manuais.

Cómpre salientar, por último, algunhas estratexias propias da cortesía de solidariedade do español que se rexistran nestes diálogos, como as repeticións ou os solapamentos colaborativos. En canto ás repeticións, no primeiro exemplo aparece unha interrogativa de eco —*¿un vasito de agua?*—, que permite resaltar o ofrecemento e brindarlle á interlocutora a oportunidade de confirmalo ou de pedirlle outra bebida; no segundo, a reiteración da fórmula de agradecemento —*gracias gracias*— realza a gratitude da falante mitigando ao mesmo tempo o efecto do seu rexeitamento. Neste diálogo, ademais, ao escoitar a gravación, advírtese un solapamento colaborativo entre as dúas interlocutoras, pois antes de que a convidada acabe de rexeitar a bebida proposta, a anfitríoa xa lle está a ofrecer unha segunda opción. Estes exemplos constitúen unha pequena mostra de como un corpus como ESLORA pode servir para achegar tamén á aula cuestións pragmático-discursivas propias da lingua meta que non adoitan aparecer nos libros de texto.

5. Conclusións e liñas futuras

Os corpus lingüísticos constitúen ferramentas de grande aproveitamento para a investigación empírica e a ensinanza das linguas. Se ben ninguén dubida hoxe en día do seu importante papel nos estudos lingüísticos, a súa presenza nos materiais didácticos ou nas aulas de ELE resulta aínda anecdótica. Por outro lado, a meirande parte das propostas didácticas elaboradas no eido da lingüística de corpus aplicada ao ensino de linguas estranxeiras ten como obxectivo o ensino de cuestións lingüísticas —fundamentalmente gramaticais e léxicas—, mais non pragmáticas.

Este capítulo amosou o funcionamento dun corpus con anotación pragmática e algunhas das súas posibilidades de explotación e aproveitamento didáctico para o ensino de funcións comunicativas no ámbito de ELE. A análise comparativa entre as mostras orais do corpus ESLORA e oito libros de texto pon de manifesto a necesidade de traballar con *input* lingüístico real nas aulas de linguas estranxeiras, mesmo nos niveis máis baixos como o A1. A posibilidade de ter acceso a mostras xenuínas de lingua de xeito automático permite aos docentes dispor dun banco de datos, recuperar exemplos naturais e presentar situacións comunicativas adaptadas ao nivel dos aprendentes, sen necesidade de recorrer a exemplos artificiosos. Para os estudantes, o acceso ao *input* dos materiais dun corpus contribuiría ao desenvolvemento das súas competencias discursivas na lingua meta.

Finalmente, como liñas futuras, ~~insistimos~~ insistimos na importancia de promover o uso dos corpus no eido do ensino-aprendizaxe de ELE, non só para a

práctica de contidos lingüísticos, senón tamén para exercitar e perfeccionar as competencias pragmáticas dos aprendentes. Para iso, subliñamos, por unha banda, a necesidade de contar con investigacións empíricas e propostas didácticas baseadas en mostras de corpus con fins aplicados. Por outra, destacamos a necesidade de novos corpus con sistemas de anotación pragmática, co fin de facilitar a investigación e, sobre todo, o ensino cun enfoque verdadeiramente comunicativo.

Bibliografía

- Abad Castelló, M., 2019. Uso de corpus lingüísticos por y para profesores de español como lengua extranjera. *Revista Electrónica de Didáctica ELE*, 31, pp. 148-167.
- Abad Castelló, M. e Álvarez Baz, A., 2022. Aprendizaje basado en datos en español como lengua extranjera: ampliando el ámbito. *Revista Internacional de Lenguas Extranjeras*, 16, pp. 1-20. <https://doi.org/10.17345/rile16.3262>
- Aston, G. (ed.), 2001. *Learning with Corpora*. Houston: Athelstan Publications.
- Bailini, S., 2014. Los corpus como recursos didácticos para la enseñanza de las variedades diatópicas del español. *FIAPE. V Congreso Internacional: ¿Qué español enseñar y cómo?*, pp. 1-17. <https://doi.org/10.4438/1697-9346-BV>
- Ballesteros de Celis, C. e Sampedro Mella, M. (eds.), 2021. *Aportes del CAES a la enseñanza del español como lengua extranjera: estudios aplicados de gramática y pragmática*. Anexo 81 de *Verba*. Santiago de Compostela: Servizo de Publicacións da USC.
- C-ORAL-ROM 2012. *Nociones y funciones comunicativas*. <http://cartago.llf.uam.es/coralromdemo-ele/ele.cgi?s=3&sec=nfc&a=PETICION.html>
- Cruz Piñol, M., 2012. *Lingüística de corpus y enseñanza del español como 2/L*. Madrid: Arco/Libros.
- De Cock, B., 2014. *Profiling discourse participants. Forms and functions in Spanish conversation and debates*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Gilquin, G. e Granger, S., 2010. How can data-driven learning be used in language teaching?. En: O'Keeffe, A. e McCarthy, M. (eds.), *The Routledge Handbook of Corpus Linguistics*. Londres: Routledge, pp. 359-370.
- Haverkate, H., 1994. *La cortesía verbal: estudio pragmalingüístico*. Madrid: Gredos.
- Instituto Cervantes, 2006. *Plan curricular del Instituto Cervantes*. Madrid: Biblioteca Nueva.
- Johns, T., 1991. Should you be Persuaded: Two Samples of Data-driven Learning Materials. *English. Language Research Journal*, 4, pp.1-6.
- Lakoff, R.T., 1973. The logic of politeness; or, Minding your P's and Q's. *Papers from the Ninth Regional Meeting, Chicago Linguistic Society*, 9(1), pp. 292-305.

- Leech, G., 1997. Teaching eLanguage Corpora: A Convergence. En: Wichmann, A. Fligelstone, S. McEnery, T. e Knowles, G. (eds.), *Teaching and Language Corpora*. Edinburgh: Addison Wesley Longman, pp. 1-23.
- Marcos Miguel, N., 2020. Aplicaciones para la didáctica de ELE del corpus del español. *E-SEDLL*, 3, pp. 32-44.
- Pitkowski, E.F. e Vázquez Gamarra, J., 2009. El uso de los corpus lingüísticos como herramienta pedagógica para la enseñanza y aprendizaje de ELE. *TINKUY: Boletín de investigación y debate*, 11, pp. 31-51.
- RAE/ASALE, 2009. *Nueva gramática de la lengua española*. Madrid: Espasa Libros.
- Richards, J., 2006. *Communicative Language Teaching Today*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rojo, G. Palacios, I. Sampedro Mella, M. e Marsily, A., 2022. Los corpus de aprendices de español LE/L2: panorama actual y perspectivas futuras. *Journal of Spanish Language Teaching*, 9(2), pp. 16-133.
- Ruiz de Zarobe, L., 2001. El acto de habla invitación en español y en francés. Análisis comparativo de la cortesía. *Revista Española de Lingüística*, 34(2), pp. 421-454.
- Sánchez Rufat, A., 2015. La investigación de corpus de aprendientes y el desarrollo de los estudios de la interlengua del español. *Language Design*, 17, pp. 57-84.
- Sinclair, J., 2005. Corpus and Text- Basic Principles. En: Wynne, M. (ed.), *Developing Linguistic Corpora: a Guide to Good Practice*. Oxford: Oxbow-Books, pp. 1-16.
- Vázquez Rozas, V. e Blanco, M., 2022. Corpus y enseñanza del español. En: Parodi, G. Howe, L.C. e Cantos, P. (eds.), *Lingüística de corpus en español*. Londres: Routledge, pp. 342-356.

Corpus citados

- C-ORAL-ROM. Integrated Reference Corpora for Spoken Romance Languages. <http://cartago.llf.uam.es/coralromdemo/concor.cgi>
- CORDIAL. Corpus Oral Didáctico Anotado Lingüísticamente. <http://lablita.it/app/cordial/corpus.php>
- COREMAH. Corpus Español Multimodal de Actos de Habla. <https://coremah.com/>
- ESLORA. Corpus para el estudio del español oral. <http://eslora.usc.es>

Manuais analizados

- Álvarez Martínez, M.A. e Blanco Canales, A. 2000/2006. *Sueña 1*. Madrid: Anaya-ELE.
- Alonso Cuenca, M. e Prieto Prieto, R., 2012. *Embarque 1*. Madrid: Edelsa.
- Corpas, J. Garmendia A. e Soriano, C., 2005/2008. *Aula Internacional I*. Barcelona: Difusión.

González Hermoso, A. e Romero Dueñas, C. 2003/2013. *Eco*. Madrid: Edelsa.
Martín Peris, E. e Sans Baulenas, N., 2004/2006. *Gente 1*. Barcelona: Difusión.
Moreno, C. Moreno, V. e Zurita, P., 2009/2010. *Nuevo Avance Básico*. Madrid:
SGEL-Educación.
Palomino, M. A., 2002/2008. *Chicos Chicas 1*. Madrid: Edelsa.
Vázquez Fernández, R. Bueso Fernández, I. Ruiz de Gauna M. et al. 2002/2007.
Prisma comienza A1. Madrid: Edinumen.